

A túlélők megszólalnak Tatár Rózsa: *Túléltük! Emlékezések a malenkij robotra*, Aposztróf Kiadó, 2017.

A hírhedt 0060. számú parancsot 1944. december 22-én adták ki a 2. és 3. Ukrán Front parancsnokai. A rendelkezés szerint minden német származású, munkaképes személyt (férfiakat 17 és 45, nőket 18 és 30 éves kor között) mozgósítottak és összegyűjtötték a polgári hatóságok segítségével. Azt mondták nekik, hogy egy „kis munkára” viszik őket. Legfeljebb néhány hétre elegendő élelmet, takarót és ruházatot csomagolhattak össze maguknak. Azonban hazugság áldozatai lettek: a szovjet hatóságok sem az életkori kereteket nem tartották be, sem pedig más ígéreteiket. A „malenkij robotra” elhurcoltak hosszú évekre a Szovjetunió kényszermunkatáborába kerültek.

Malinovszkij és Tolbuhin marsall parancsának időzítése aligha tekinthető véletlennek, hiszen ugyan ezen a napon alakult meg Debrecenben a magyar Ideiglenes Nemzeti Kormány, amelynek az állami és a társadalmi rendet kellett volna helyreállítania, ám már működése első napján kiderült, hogy nem rendelkezik saját állampolgárainak sorsa felett. Sőt, akadályokat sem gördít magyar civilek elhurcolása elé, asszisztál a szörnyűségekhez.

1945 elején Budapesten még tart az ostrom. Magyarország nyugati felében a zsidó származású üldözötteket halálmenetekben hajtják a nyilas hatóságok, vagy táborokban fagyoskodnak, pusztít közöttük a tífusz. Még hónapok vannak hátra a háborúból. Szeged ekkor már a szovjetek megszállása alatt áll, és ebben az időszakban már kint vannak a falakon azok a plakátok, amelyek rendelkeznek a német származású emberek összegyűjtéséről.

Itt kezdődik az a megrendítő történet, amelyet Tatár Rózsa *Túléltük!* című riportkönyvének harmadik, átdolgozott, magyar és német nyelvű kiadásában megidézt (a szöveg 1989-ben készült). A szerző beszélgetőtársait, Erzsit és Magdát – német származásukra való hivatkozással – 1945 első heteiben hurcolták el Szegedről Zuefkába, hogy ott szénbányában dolgoztassák őket. (Vezetéknevüket nem közlik; az interjú készítésekor még mindig gúzsba kötötte őket a több évtizedes félelem és fenyegetettség: nem beszélhetnek büntetlenül a velük történekről.) A tizenkilenc-húszéves lányok „hadifoglyok” lettek úgy, hogy sohasem voltak katonák; soha nem harcoltak

senki ellen. Németnek tekintették őket, annak ellenére, hogy Erzsit nem rendelkezett német identitással (felmenői a nevüket is magyarosították), ahogyan barátnője és túlélőtársa, Magda sem. A velük együtt elhurcolt „svábok” között ezáltal kisebbségbe is kerültek, kiközösítették őket.

Az interjúban számos olyan jellegzetes történet bontakozik ki, amelyekhez hasonlóan más GULAG és GUPVI táborokat megjárt visszaemlékezők is mesélnek. A bánásmód és a tábori élet kegyetlensége, bornírtsága valamifajta fanyar, néhol talán szarkasztikus hangvételű emlékezés része lesz. Nem csoda, hiszen a fizikai gyötrelmek mellett hazudtak a fogvatartottnak, hitegették és becsapták őket, megrabolták nemcsak a munkájukat, hanem a lelküket, életüket is. Semmi sincs túldramatizálva, mintha valóban csak annyit mondanának a mesélők: „ez történt velünk, túléltük”.

Pedig Erzsit családjára regénybe illő fordulatokat élt át. Fűszerkereskedő édesapja önként jelentkezett a „néhány hetes” munkára, hogy elkísérje fiatal lányát. Szétválasztották őket, egy évig nem tudtak egymásról. Végül a lány addig könyörgött táborparancsnokának, míg meg nem látogathatta a legyengült és bánatos öreget, akinek 1947-ben egy betegtranszporttal sikerült élve hazajutnia. Erzsit közben a vőlegénye elhagyta, és a húgával esett szerelembe, s öngyilkossággal fenyegetőztek, ha nem lehetnek egymáséi. „Aztán amikor hazamentem, megkérdeztem, hogy attól nem féltek, hogy én öngyilkos leszek erre a levélre? Ők meg azt felelték, tudták, hogy annál több eszem van.” 1949-ig kellett még várnia arra, hogy hazatérhessen, s ezt követően a férjét is megtalálta egy túlélőtárs személyében.

Az elhurcoltak életéből nemcsak a kint töltött évek veszttek el, hanem sorsuk is megváltozott. Hallgatniuk kellett, számos történet maradt elmondatlan. Túlélték, de volt-e számukra bármilyen jóvátétel? Egyáltalán: lehet-e teljességében kompenzálni a történeteket? Hazatérésük után 40 évvel is úgy érezték, reményük sincs erre, egybehangzóan válaszolták: „szó sem volt ilyesmiről soha”. Ám az elhurcolások áldozatainak sorsáról, mint a kötet újrakiadása is jelzi, évtizedek múltán sem késő beszélni. Essen tehát minél több szó róluk, hogy méltó helyet foglaljanak el közös emlékezetünkben.

Szokolay Domokos

